

Vad är utbildningshistoria?

Ett forskningsfälts historia, framtid och relation till pedagogikämnet

Johannes Westberg

WHAT IS THE HISTORY OF EDUCATION? THE HISTORY AND FUTURE OF A RESEARCH FIELD. In this inaugural lecture, I present an overview of the development of this research field on the international as well as national, Swedish level. After delineating the research object of educational history, I begin by sketching the transition from an older tradition of educational history, often labelled history of educational thought, to what is often referred to as the new (or revisionist) history of education. Thereafter, I discuss the state of the art of Swedish educational history at the turn of the millennium within an international context. To conclude, this lecture discusses the relationship between educational history and the discipline of education (pedagogik) in Sweden and provides suggestions for future strands of research.

Keywords: education, history of education, revisionist history.

Inledning

För mer än 30 år sedan publicerade den nyligen avlidne utbildningspolitikern, historikern och pedagogen Gunnar Richardson (1924–2016) artikeln med den talande titeln ”Är pedagogikhistorien bortglömd?” (G. Richardson 1980). Richardson beskrev kontrasten mellan utbildningsväsendets utveckling, under vad som brukar beskrivas för efterkrigstidens utbildningsexplosion, och det vetenskapliga intresset för denna utveckling. Richardson noterade skillnaden mellan den 6-åriga folkskolan, som när han författade artikeln 1980 fortfarande fanns kvar i många minnen, och den 7-, 8- och slutligen 9-åriga

Johannes Westberg är professor i pedagogik vid institutionen för Humaniora, utbildnings- och samhällsvetenskap, Örebro universitet, 702 81 Örebro. E-post: johannes.westberg@oru.se

obligatoriska skolan. Han registrerade hur antalet studentexamina ökat från under 1 000 examina per år vid sekelskiftet 1900 till strax under 30 000 när de sista eleverna tog studentexamen 1968. Redan vid denna tidpunkt hade det också skett en mångdubbling av antalet studerande vid universitet och högskolor. Vid seklets början var dessa omkring 3 000 i hela landet – jämför med de omkring 15 000 studenter som läser enbart vid Örebro universitet idag – för att vid 1960-talets slut uppgå till omkring 125 000. Denna utveckling har sedan fortsatt: 2005 var omkring 400 000 individer inskrivna i högre utbildning (Melldahl 2015, s 47). Kanske talande för tiden, men också för forskningen om utbildningsväsendet, är att Richardson inte tog upp forskolans expansion som tog fart delvis på grund av 1970-talets reformer: 10 270 daghemsplatser 1960 mångfaldigades till 306 869 platser 1992 (Tallberg Broman 1995, s 41).

Trots denna makalösa utveckling som på många sätt förändrat vårt samhälle, menade Richardson att det svenska utbildningsväsendets omvandling till stora delar var okänd, och att det fanns en rad grundläggande frågor som ännu inte besvarats. Dessa inkluderade hur denna formliga utbildningsexplosion, och de genomgripande reformer som den förutsatte eller medförde, kan förklaras. Var de konsekvenser av nya utbildningsbehov i ett hastigt föränderligt samhälle, eller var utvecklingen framförallt driven av politiska motiv? Richardson ställde också frågor kring utbildningens organisation. Hur har centrala, regionala och lokala myndigheters roll i utbildningsväsendet utvecklats? Richardson menade att vi även behövde veta mer om vilka pedagogiska idéer som varit tongivande, och vilken roll den pedagogiska forskningen haft i skolväsendets utveckling, samt vilka kunskaper, färdigheter och värderingar som elever över tid faktiskt tillägnat sig.

Richardson artikel är en utmärkt utgångspunkt för denna installationsföreläsning eftersom den väcker viktiga frågor kring den utbildningshistoriska forskningens betydelse, utveckling, och relation till pedagogikämnet. Den sistnämnda frågan är av personlig betydelse för mig. Som en docent i historia som tillträder en professur i pedagogik blir relationen mellan pedagogik och historia särskilt angelägen. Denna fråga är särskilt relevant här i Örebro där ett antal avhandlingar i pedagogik haft historisk inriktning. Bland dessa ingår de som författats av Ylva Boman, numera Bergström (2002), Britt Tellgren (2008), Stefan Rimm (2011) och Mattias Börjesson (2016). Örebro har även under många år haft en ämnesansvarig, Tomas Englund, med tydliga utbildningshistoriska intressen, vilket även gäller professor emerita Agneta Linné och den i jämförelse nytillträdde professorn Christian Lundahl.

Denna installationsföreläsning ägnas framförallt åt några grundläggande frågor rörande det pedagogik- och utbildningshistoriska forskningsfältet. Vad är utbildningshistoriens studieobjekt? Hur har forskningsfältet utvecklats över tid? Varför ska man ägna sig åt utbildningshistorisk forskning? Vilka frågor är viktiga att ägna sig åt i framtiden? I min föreläsning kommer jag alltså att ge en översikt över den utbildningshistoriska forskningen historia och argumentera för behovet av utbildningshistoriska perspektiv. Jag kommer i detta sammanhang hävda att ett stort ansvar för de historiska perspektiven på utbildning har legat, och även fortsättningsvis bör ligga, på pedagogikämnets axlar. Detta är även ett av många skäl till att jag är så väldigt glad över att få tillträda denna professur i just pedagogik vid Örebro universitet.

Utbildningshistoriens studieobjekt

Den forskning som ägnats åt historiska perspektiv på utbildning har betecknats på olika sätt (jfr G. Richardson 1984). I vissa, kanske framförallt äldre, sammanhang används begreppet undervisningshistoria (se t.ex. Hall 1933). Denna beteckning kan dock framstå som alltför snäv i den fokus som den lägger på undervisarens verksamhet. Såväl lärande som andra aspekter av utbildning och fostran hamnar utanför denna definition av historiska perspektiv på utbildning.

Ett annat återkommande begrepp är pedagogikens historia. Mot det har anförts att begreppet är tvetydigt: att det även kan inkludera vetenskapshistoriska studier av pedagogikämnets historia. För att undkomma detta har begrepp som historisk pedagogik eller pedagogisk historia använts (G. Richardson 1984). Min åsikt är att dessa senare begrepp fungerar, även om de kanske knyter de historiska studierna alltför hårt till pedagogikämnet. Trots det stora ansvar som pedagogikämnet tagit för den historiska forskningen om utbildning, är det inte enbart en angelägenhet för detta ämne.

Jag föredrar att använda begreppet *utbildningshistoria*, när jag talar om historiska perspektiv på utbildning. Jag brukar använda det i en bred mening som anknyter till återkommande definitioner av pedagogik som den vetenskapliga disciplin som ägnar sig åt olika aspekter av uppfostran (Bertil Hammer), edukationsprocessen¹ (Wilhelm Sjöstrand) eller "[u]ppfostran, undervisning och utbildning" (L. Lindberg & Berge 1988, s 32–33; Svensson 2017). Sjöstrand, professor i pedagogik och pedagogisk psykologi i Uppsala under perioden 1949–1976, definierade följaktligen pedagogikens historia som den pedagogiska gren som ägnar sig åt edukationsprocessen i

det förflutna (Sjöstrand 1968, s 23). I linje med denna definition, avgränsar jag utbildningshistoria till att avse det historiska studiet av bildning, utbildning, undervisning, fostran och lärande, oavsett om det handlar om antika förhållanden eller skeenden i vår samtid (jfr G. Richardson 1984, s 10; E. Larsson 2003, s 7; McCulloch 2011, s 7).

Snarare än att avgränsa ett mindre område för studier, förespråkar jag alltså definitioner av utbildningshistoria som ett brett forskningsfält som, för att använda den amerikanske historikern Bernard Bailyns ord, omfattar "the entire process by which a culture transmits itself across the generations" (Bailyn 1972, s 14). Utbildningshistoria blir därmed inte enbart skolans eller de pedagogiska idéernas historia, även om mitt intryck är att denna forskning haft en sådan tyngdpunkt. I stället omfattar fältet studier av bland annat förskolor, skolväsende, bibliotek, museum, yrkesutbildning, universitet och idrottsliv, och allt från frågor kring innehållet i vissa läromedel till fostransprocesser i mer informella sammanhang som familjen och kamratkretsen. Som Gunnar Richardson påpekat, så är en universitetsfestlighet med Oscar II i centrum, ett socialismöte med August Palm som talare, och ett missionsmöte med P. P. Waldenström lika mycket pedagogiska situationer som lärdomsskolans latinlektioner eller roteskolans katekesförhör (G. Richardson 1963, s 2).

Utbildningshistorien kan inte heller begränsas enbart till de påverkansprocesser som utbildning och uppfostran innefattar, utan kommer även att behöva ägna sig åt de sociala, ekonomiska, kulturella och politiska förutsättningarna för dessa processer. Utbildningshistorien bör, som Bailyn påpekat, ägna sig åt såväl utbildningens samhälleliga förutsättningar som dess konsekvenser (Bailyn 1972). Jag instämmer alltså, återigen, med Wilhelm Sjöstrand, som hävdade att "allt som förefaller att ha ett samband med edukationsprocessen genom tiderna blir [...] ett föremål för studium från pedagogik-historikerns sida" (Sjöstrand 1968, s 22).

Denna definition av utbildningshistoria erbjuder naturligtvis olika sätt att se på vilken inriktning den utbildningshistoriska forskningen bör ta. Gemensamt för den föränderliga utbildningshistoriska forskningen är dock att intresset för det förflutna påverkar vilka metoder och material som den använder sig av. Observationer kan svårigen användas för att studera det förflutna, och de möjligheter som intervjuer och enkäter erbjuder omfattar enbart individers minnen, även om sådana förstås kan vara betydelsefulla (Yanes-Cabrera, Meda & Viñao 2016) och värdefulla att insamla genom exempelvis vittnesseminarium (Ringarp 2017).

I stället erbjuds forskaren andra slags material. Dessa källmaterial kan beskrivas genom distinktioner mellan kvarlevor (det vill säga

sådant som möbler, leksaker, undervisningsmaterial) och berättande källor. De senare kan vara muntliga, men de viktigaste har varit de skriftliga källorna som omfattar såväl tryckt som otryckt material. Dessa inkluderar material bevarat vid statliga arkiv, kommunalarkiv, stadsarkiv, personarkiv, muséer och bibliotek. Det kan röra sig om handlingar på central nivå, där skolärenden till exempel handlades av den yngre Ecklesiastikexpeditionen (1809–1840) och Ecklesiastikdepartementet (1840–1974), och där skolpolitisk debatt kan studeras genom exempelvis tvåkammarriksdagen (1867–1970) och en aldrig sinande ström av kommissioner, kommittéer och utredningar. På lokal nivå finns information bland annat i institutioners arkiv, där exempelvis 1800-talets skol- och läroverksarkiv kan ge mycket ingående inblickar i den verksamhet som bedrevs genom protokoll, skrivelser, besvär, ritningar, och skolkassor (se t ex Sjöstrand 1972; G. Larsson 2011; Wickström 2011).

Utvecklingen från en äldre utbildningshistoria

Trots att intresset för utbildning och fostran i det förflutna är gemensamt för den utbildningshistoriska forskningen, har dess inriktning förändrats över tid. Utmärkande för historiografiska översikter över detta forskningsfält är en distinktion mellan en äldre och en nyare utbildningshistoria. Kännetecknande för den äldre traditionen, som helt dominerade den utbildningshistoriska forskningen under 1900-talets första hälft, var att den fyllde en tydlig politisk och ideologisk roll inom utbildningsväsendet och lärarutbildningen. Dess företrädare presenterade en passande version av historien som lärare och politiker kunde använda för att argumentera för sina ståndpunkter. Denna utbildningshistoriska tradition har därför kritiserats för att vara presentistisk, eftersom den mindre handlade om att förstå det förflutna och mer om att presentera det förflutna för att förstå samtiden på ett passande sätt. Den har också kritiserats för att vara en slags *whig history*, det vill säga en historieskrivning som framhåller framgångsrika reformer, fokuserar på det som betraktas som framsteg, och skapar en historieskrivning som bekräftar och styrker de val som gjorts i samtiden (McCulloch 2011, s 11-12). Den äldre utbildningshistorien användes i detta avseende bland annat för att stärka lärarkårens status, vilket innebar att dess studier ofta formulerades så att de kunde fungera som en källa till professionell stolthet (Depaepe 2010a, s 31).

De studier som publicerades inom ramen för denna tradition kännetecknades i regel av ett ovanifrån-perspektiv där stor betydelse fästes vid, i regel manliga, framstående politiker, pedagoger

och skolmän. Denna historieskrivning framställde i allmänhet dessa individer på ett mycket positivt sätt, och deras politiska program eller de institutioner som de ansvarade för framställdes som föredömliga eller oproblematiska. Samtidigt uteslöt en sådan historieskrivning andra perspektiv som uppmärksammade de konflikter och misstag som utmärkte dessa individers gärningar. Sådana historiska berättelser tenderade också att utesluta mycket av det sociala, kulturella och ekonomiska sammanhanget som dessa individer verkade inom (Gordon & Szreter 1989; McCulloch 2011). Som ett sätt att förklara och begripliggöra historien, har denna historiesyn därför träffande beskrivits som "the great man theory of change" (Gross 1999, s 492) där stor betydelse tillskrivits handlingar hos enskilda individer. Illustrativa exempel på denna historieskrivning är hur Johann Heinrich Pestalozzi beskrivits som "Vater der Volksschule" (se t.ex. Böhm 1995, s 12), och Uno Cygnaeus som den finländska folkskolans fader (Vilkuna 2010, s 7). Ett uttryck för denna historieskrivning är det jubileumsfrimärke som publicerades vid folkskolans 100-årsfirande 1942, vilket avbildade två av 1800-talets skoldebattörer: riksdagsledamoten Nils Månsson och skolmannen Torsten Rudenschöld (se figur 1).

Detta ovanifrån-perspektiv tog sig också uttryck i ett stort intresse för pedagogiska idéer. Den äldre utbildningshistoriska forskningen, som beskrivits som "the history of educational thought" (Depaeppe 2004, s 334), presenterade utbildningens historia som en lång rad föreställningar om utbildningens mål och utformning från Platon och Aristoteles till den moderna pedagogikens förgrundsgestalter i Dewey, Montessori, Piaget och Vygotskij som sällan eller aldrig placerades i en samtida social, kulturell eller politisk kontext. Som en följd av detta har exempelvis Johann Comenius (1592–1670), trots sin hemvist i det tidigmoderna Centraleuropa, beskrivits som bland annat kommunist, humanist, nationalist och pacifist (Sturm & Groenendijk 1999). Denna slags historieskrivning har därför även beskrivits som "a history of disembodied ideas" (Silver 1983, s 100) där föreställningsvärldarnas betydelse ofta antogs snarare än analyserades (Tyack 1983, s xi) och, som Tomas Englund kritiskt konstaterade i tidstypiska formuleringar, "ofta tillmättes ett större värde än de förtjänade, d v s i förhållanden till den socio-materiella verklighetens primärt bestämmande roll för verksamheten" (Englund 1990, s 1).

Stort intresse ägnades också åt lagstiftning, förordningar och administrativa förändringar (Gordon & Szreter 1989, s 6). Historikern Ben Eklof (1986) kritiserade i detta avseende den utbildningshistoriska forskningen för att ha varit särskilt drabbad av vad Karl Marx beskrev som politikens illusion, det vill säga föreställningen att all förändring härstammar från politiker och lagstiftare. För svensk del har Gunnar

Figur 1. Jubileumsfrimärket "Folkskolan 100 år".

Richardson (1981) också beklagat obalansen mellan det stora intresse som ägnats åt avsikterna bakom reformer, och de fåtal studier som behandlat den faktiska utvecklingen och de konsekvenser som dessa beslut och reformer faktiskt fick.

Denna kritik mot en äldre historieskrivning fick ett växande genomslag under 1960- och 1970-talen. Patrick Harrigan (1986), professor i historia, menade att utbildningshistoriker i såväl Nordamerika som Europa var överens om att den utbildningshistoriska forskningens inriktning behövde förändras. Utbildning och fostran behövde tydligare relateras till sin sociala, ekonomiska och politiska grundval, den utbildningshistoriska forskningen behövde tillgodogöra sig nya samhällsvetenskapliga metoder och teorier, och utbildningshistoria kunde inte längre skrivas som en historia om framsteg och framstående individer. Som ett resultat utvecklades vad som kallats för "revisionist history of education" (Franklin 1999, s 25), "new history of education", eller "Sozialgeschichte der Bildung" (Jarausch 1986, s 225–226). Denna utbildningshistoria ifrågasatte den äldre historieskrivningens framstegsberättelser för att i stället inta ett medvetet kritiskt förhållningssätt till utbildningsväsendet. Den intresserade sig mindre för pedagogiska idéer och mer för relationen mellan utbildning och samhälle, och drog nytta av såväl samhällsvetenskapliga begrepp som kvantitativa metoder (Jarausch 1986).

Vilken betydelse som denna omorientering av den utbildningshistoriska forskningen egentligen fick har diskuterats, vilket jag kommer att gå närmare in på nedan. Det står dock klart att den utbildningshistoriska forskningen förändrades. Teoretiska begrepp om social klass, mobilitet, makt, profession, humankapital och genus fick ett allt större genomslag, och det så dominerande ovanifrån-perspektivet

som lade fokus på framgångsrika män och deras idéer och reformer ersattes av en rad olika perspektiv som uppmärksammade bland annat arbetarklassens, familjernas, minoriteternas och kvinnornas utbildningshistoria (Herbst 1999). I stället för att framställas som resultatet av en rad politiska segrar, betraktades skolväsendet i ett samhällskritiskt ljus som en institution som reproducerat den befintliga sociala ordningen, diskriminerat minoriteter och immigranter, och underminerat lärarprofessionen (Donato & Lazerson 2000).

Detta är inte platsen att närmare analysera denna utveckling. Men bland de som kan nämnas som drivande i formulerandet av denna ”nya” utbildningshistoria ingår Brian Simon, Harald Silver och William Marsden (England), och Carl Kaestle och David Tyack (US). För svensk del, fick denna reviderade historieskrivning genomslag under 1970-, 1980- och 1990-talen. Egil Johansson (Umeå) ägnade sig i enlighet med denna historieskrivning åt folket och dess läskunnighet i sin avhandling *En studie med kvantitativa metoder av folkundervisningen i Bygdeå socken 1845–1873* (1972). Andra exempel på studier som tog denna forskningsinriktning som utgångspunkt utgör Tomas Englund Althusser-influerade analys av skolan som ideologisk statsapparat utifrån skolreformerna 1918–1919 (Englund 1981), Bengt Sandins avhandling om folkundervisningen i svenska städer 1600–1850 ur ett tydligt maktperspektiv (1986), och Lars Pettersons avhandling där folkundervisningen beskrevs som resultatet av en strävan efter att göra folket ”mottaglig för instruktioner, oreflekterande, punktlig, flitig, from och förnöjsam” (Petterson 1992, s 312).

Det kanske tydligaste svenska exemplet på denna nyorientering av utbildningshistorisk forskning, som strävade efter att ge en samhällskritisk tolkning av utbildning och fostran med hjälp av samhällsvetenskapliga begrepp, är Christina Florins avhandling om feminiserings- och professionaliseringsprocesser inom den svenska folkskolan 1860–1906 (1987). I bjärt kontrast till tidigare framstegsberättelser placerar Florin in lärarkåren i en större kontext av skolans betydelse för att bevara samhällets existerande sociala ordning, de klass- och könsmotsättningar som utmärkte industrikapitalismens genombrott under 1800-talets slut, och den yrkeskultur och de professionella strategier som karaktäriserade en allt mer feminiserad lärarkår. Vidare historiografiska undersökningar behövs förstås, men det krävs inte mycket fantasi för att föreställa sig att den revisionistiska utbildningshistoriska forskningen nådde sig höjdpunkt i Sverige under 1980-talets andra hälft och 1990-talets början med publikationer av Inger Andersson (1986), Tomas Englund (1986a, b), Ulla Johansson (1987), Ingegerd Tallberg Broman (1991), och Daniel Lindmark (1992).

Utbildningshistoria kring millennieskiftet

Det har, naturligtvis, diskuterats vilket värde en uppdelning mellan en äldre och en nyare tids utbildningshistoria egentligen har, och i vilken mån den utbildningshistoriska forskningen egentligen har förändrats. Som Konrad Jarausch (1986) påpekat, så har de stora pedagogerna och de berömda pedagogiska idéernas historia fortsatt att skrivas. Det förekommer fortfarande att läromedel beskriver pedagogikens historia med utgångspunkt från texter författade av framträdande pedagoger (se t.ex. Egidius 2009), och ännu vid den internationella utbildningshistoriska konferensen (ISCHE) i Utrecht 2009 hölls tre sessioner om pedagoger och skolmän vilka inte frigjort sig från en äldre hagiografisk tradition (Westberg 2010).

Jarausch (1986) beklagade också hur den utbildningshistoriska forskningen ofta stannat kvar vid en förenklad förståelse av förhållandet mellan samhälle och utbildning – jag har själv diskuterat denna problematik i Westberg (2008, s 26–27) och Westberg (2014, s 28–32) – och inte lyckats dra nytta av samhällsvetenskapens kvantitativa metoder. För svensk del har Bengt Sandin (2003) hävdad att den utbildningshistoriska forskningens ovanifrån-perspektiv levt kvar, vilket inneburit att historiska förändringar tenderat att framställas som resultatet av stora mäns medvetna strategier, befriat från sitt komplexa sociala och politiska sammanhang. Lars Petterson (2003) har också kritiserat en kvardröjande legislativ historieskrivning och vad han missnöjt beskriver som författandet av en ”ganska anemisk idéhistoria” (s 370).

Oavsett vilken dom man vill fälla över den utbildningshistoriska forskningen, är det uppenbart ett fält som är präglad både av förändring och kontinuitet. En undersökning av de artiklar som publicerats i den brittiska tidskriften *History of Education* 1972–1996 (se tabell 1) ger en viss inblick i de förändringar som kännetecknat det internationella utbildningshistoriska forskningsfältet. Bibliografier och historiografier fick mindre utrymme i tidskriften, vilket även gällde studier av idéer och influenser och enskilda individer. Omvänt fick analyser av policy och administration ökat utrymme under de två sista undersökningsperioderna, vilket även gällde studier av kvinnors och flickors utbildning, samt lärare och lärarutbildningens historia.

Tidskriften kännetecknades dock också av kontinuiteter. Intresset för läroplansstudier har kvarstått, och det har noterats att det i mångt och mycket är samma aspekter av läroplanerna som förblivit i fokus. Sociologen och utbildningshistorikern David Labaree (1987) har exempelvis noterat hur den utbildningshistoriska forskningen framförallt ägnat sig åt den retoriska läroplanen (rhetorical curriculum)

i stället för den läroplan som implementerats i skolor och klassrum. Trots det ökade intresset för kön, genus och minoritetsgrupper, har framförallt studiet av det senare förblivit tämligen ovanligt. Det faktum att förskolan, till skillnad från exempelvis universitet, inte ingår som en egen kategori i tabellen illustrerar i sig det begränsade intresse som visats för förskolan i detta sammanhang (se även Brehony 2006).

Tabell 1. Teman behandlade i *History of Education* 1972–1996 (procent).

Teman	1972–1976	1977–1981	1982–1986	1987–1991	1992–1996	Medelvärde
Policy och administration	18	17	11	22	27	19
Skolor	20	11	14	12	19	15,2
Bibliografier och historiografier	20	15	11	5	4	11
Läroplaner (<i>Curriculum</i>)	7	13	9	12	9	10
Idéer, influenser, biografier, organisationer, rörelser	13	10	15	5	5	9,6
Universitet	9	10	9	9	3	8
Kvinnors och flickors utbildning	2	7	5	9	8	6,2
Vuxen-, folk-, eller yrkesutbildning	5	5	10	3	6	5,8
Lärare och lärarutbildning	2	3	2	7	9	4,6
Kyrkor, religion	2	2	7	3	3	3,4
Utbildning av missgynnade grupper	2	4	2	4	3	3
Bibliotek, böcker, läs- och skrivkunnighet	0	1	2	3	3	1,8
Barndom och familj	0	0	1	5	0	1,2
Förskola och hemundervisning	0	0	1	1	1	0,6
Examina och examinationer	0	2	1	0	0	0,6

Totalt omfattar tabellen 470 artiklar fördelade över 15 teman. Källa: W. Richardson 1999, appendix 7.

Den internationella utbildningshistoriska forskningen förändring och kontinuitet har också tagit sig andra uttryck. Temanumren i den internationella utbildningshistoriska tidskriften *Paedagogica Historica* behandlade exempelvis under 2000-talet fortfarande ämnen som fått sitt genomslag under 1960- och 1970-talen. Till dessa hörde temanummer som handlade om sådant som utbildning och urbanisering, ekonomisk utveckling, literacy, ojämlikhet och genus. Dock publicerades även temanummer som uttryckte mer sentida intressen för rumslighet, kropp och sexualitet, sociala nätverk, samt internationella och transnationella relationer. Till dessa hörde de som ägnades åt skolarkitektur, kongressernas roll i utbildningsvetenskapernas utveckling, och transnationella perspektiv på Latinamerikas utbildningshistoria (Rogers 2014, tabell 2).

Hur denna blandning av kontinuitet och förändring ska förstås är naturligtvis upp till den enskilde forskaren. Jurgen Herbst (1999), professor i historia och *Educational Policy Studies*, betraktade de kontinuerliga dragen hos den utbildningshistoriska forskningen som repetition och ett tecken på svaghet som reducerar forskare till imitatorer av bättre och mer innovativa forskare än de själva. Andra, som exempelvis Sterling Fisherman (1989), uppmärksammade i stället hur forskningsfältets utveckling innebar en breddning som inneburit att utbildningshistoria kommit att inkludera ett närmast oräkneligt antal perspektiv.

I den svenska utbildningshistoriska forskningen utveckling kan den kritiske sannolikt finna tendenser till repetition i val av frågor, angreppssätt och undersökningsobjekt. För svensk del är dock forskningsfältets expansion och breddning mest slående. Bidragande till detta var sannolikt Vetenskapsrådets inrättande av en utbildningsvetenskaplig kommitté 2001, vilket ökade möjligheterna för finansiering av utbildningshistoriska projekt. Detta stärkte inte minst den utbildningshistoriska forskningsmiljön i Umeå under ledning av Daniel Lindmark (se Lindmark 2003; Lindmark 2015), och forskningsmiljön i Uppsala där en forskarskola i utbildningshistoria inrättades 2005 med medel från just Vetenskapsrådet. Till forskningsfältets utveckling bidrog även de nordiska pedagogik- och utbildningshistoriska konferenserna som arrangerats vart tredje år sedan 1998, det utbildningshistoriska nätverket som bildades 2005, och tidskriften *Nordic Journal of Educational History* som, med säte vid Umeå universitet, gav ut sitt första nummer 2014 (Berg, Larsson, Michaëlsson, Westberg & Åkerlund 2017).

Bredden av ämnen och perspektiv har tagit sig uttryck i de nordiska utbildningshistoriska konferensernas program (för en presentation av 2009 och 2012 års konferenser, se Lindmark 2015, s 13–15). Vid den senaste konferensen, som hölls i Uppsala 2015, organiserades sessioner

som ägnade sig åt de teman som etablerats inom forskningsfältet under 1980- och 1990-talen. Till dessa hörde sessioner om lärarprofessionen, och sessioner om skolväsendets segregation och integration med avseende på klass och genus. Därtill lades sessioner som ägnades åt frågor som förefaller ha fått större utrymme efter millennieskiftet. Dessa inkluderade sessioner om samisk skolhistoria, utbildningens plats, rum och materialitet, och internationalisering av högre utbildning, samt sessioner om yrkesutbildning och utbildningsekonomi (6NUK 2015).

En inblick i den utbildningshistoriska forskningens bredd ger också min opublicerade sammanställning av de 73 avhandlingar med utbildningshistorisk karaktär som publicerades i Sverige 2003–2009. Bland de ämnen som dessa avhandlingar omfattar ser man utan tvekan viss kontinuitet. Ett äldre intresse för pedagogiska pionjärer tog sig uttryck i studier av pedagogen Honorine Hermelin Grønbech (B. Lindberg 2000), Ester Borman och hennes dramapedagogiska verksamhet vid Tyringe helpension (Hägglund 2001), och Ingrid Hartman Söderbergs avhandling (2003) om sju kvinnliga pionjärer. Intresset för utbildningspolitik som utmärkt hela 1900-talet kvarstod, med avhandlingar som bland annat inkluderade analyser av talet om det mångkulturella i utbildningspolitiken (Lorentz 2007), politiken kring skolmåltidens historia (Gullberg 2004) och analyser av bildningsmål och politisk modernitet (M. Björk 2002).

Dessa avhandlingar gav också uttryck för den utbildningshistoriska forskningens förändringar under 1900-talets andra hälft. Det intresse för genus som följde av den utbildningshistoriska forskningens nyorientering på 1970- och 1980-talet var fortsatt tämligen starkt. Bland annat tog sig detta uttryck i Lina Carls avhandling om kvinnors högre studier 1930–1970 (Carls 2004), Ingela Schånbergs (2001) ekonomisk-historiska studier av kvinnors utbildning 1870–1970 och Göran Sparrlöfs (2007) avhandling om konflikterna mellan folkskolans lärare och lärarinnor.

Vid sidan av genusperspektivet förefaller analyserna av undervisningens innehåll ha fått ett uppsving, åtminstone i jämförelse med det svaga intresse som visats det under stora delar av 1900-talet (Englund 1988). Skolämnenas historia behandlas exempelvis i 11 av 73 studier. Till dessa hör Pia Lundquist Wannerbergs (2004) och Björn Sandahls (2005) avhandlingar om idrottsundervisning, Magnus Hulténs (2008) avhandling om folkskolans och grundskolans naturvetenskapsundervisning 1842–2007, Luis Ajagán-Lesters (2000) studie av hur afrikaner avbildats i pedagogiska texter 1768–1965 och Johan Prytz (2007) analys av geometriundervisningen 1905–1962. Mot bakgrund av det internationellt sett tunna intresset för förskolans historia (Brehony

2006), är det anmärkningsvärt att flera avhandlingar ägnade sig åt detta område. Vid sidan av undertecknads avhandling (Westberg 2008), inkluderade dessa Ann-Kristin Göhl-Muigais (2004) avhandling om diskursen kring ansvar i förskolans styrdokument 1945–1998, Britt Tellgrens (2008) avhandling om förskolläraryrollens förändring och Maria Folke-Fichtelius (2008) avhandling om förskolans statliga reglering 1944–2008.

Trots dessa förändringar har somt förblivit detsamma. Trots förändrade teoretiska perspektiv är det mitt intryck att den utbildningshistoriska forskningen även fortsättningsvis dras med samma utmaning som Richardson påpekade redan 1981, nämligen en obalans mellan det stora intresset för avsikterna bakom politiska beslut och reformer, och de ofta tämligen negligerade frågorna kring den faktiska utbildning och fostran som utmärker samhället, och de konsekvenser som utbildningspolitiken faktiskt fått (G. Richardson 1981). Richardson, som beklagar att han själv bidragit till detta, menar att obalansen delvis kan ha sin förklaring i att källorna till avsikternas historia (betänkanden, riksdagstryck, läroplaner) är enklare och mer lättåtkomliga, än det källmaterial som talar om beslutens effekter. Detta intresse för nationella politiska beslut och visioner är antagligen delvis en följd av det fokus som såväl historisk som pedagogisk forskning lagt på den nationella politiska nivån till den lokala kommunala nivån förfång (Nydahl 2010, s 30; Román, Hallsén, Nordin & Ringarp 2015, s 81). Denna obalans kan kanske också förklaras av det ökade intresset för språket och diskurserna som följt på den språkliga vändningen inom den utbildningshistoriska forskningen (Bruno-Jofré 2014). Oavsett hur man ställer sig till frågan om den utbildningshistoriska forskningens förändring och kontinuitet, är den dock viktig att förhålla sig till när man planerar framtida projekt.

Utbildningshistoria och pedagogik

Innan jag presenterar några tankar om hur den utbildningshistoriska forskningen bör utvecklas i framtiden, bör något sägas om den roll som denna forskning har haft och bör ha inom pedagogikämnet.

Historiskt sett har utbildningshistorisk forskning haft en tydlig plats inom den pedagogiska forskningen. Wilhelm Sjöstrand, som själv ägnade mycket tid åt utbildningshistoria, såg den utbildningshistoriska forskningen som en del av pedagogikämnets historiska utveckling. Han argumenterade för att filosofi och historia initialt hade varit pedagogikens grundval: det var från dessa discipliner som pedagogiken hämtade sina forskningsmetoder. Med naturvetenskapens växande betydelse fick

experimentella tillvägagångssätt allt större betydelse, vilket bidrog till pedagogikämnets förgrening i pedagogisk filosofi, historisk pedagogik, komparativ pedagogik och didaktik (Sjöstrand 1968, s 11).

Oavsett hur man ser på en sådan historieskrivning så har pedagogikämnet tagit ett stort ansvar för området under 1900-talet, något som delvis redan framgått av de namn som nämnts ovan. Bland efterkrigstidens förgrundsfigurer ingick John Landquist, professor pedagogik och psykologi i Lund, vars *Pedagogikens historia* (1941) publicerades i många upplagor, och Wilhelm Sjöstrand som publicerade sina fyra volymer under samma titel (Sjöstrand 1954–1966). Sjöstrands insatser på området kan svårligen överskattas. Utöver sina egna skrifter, vilka inkluderade avhandlingen om den militära undervisningens historia (Sjöstrand 1941) och monografen *Freedom and Equality as Fundamental Educational Principles in Western Democracy from John Locke to Edmund Burke* (Sjöstrand 1973), ledde han också 1970-talets största utbildningshistoriska projekt ”Frihet och jämlikhet som pedagogiska grundbegrepp” (G. Richardson 1980, s 36). Detta projekt mynnade bland annat ut i Thor Nordin (1973) omfångsrika avhandling om växelundervisningens historia samt Thorbjörn Lengborns (1976) avhandling om Ellen Keys pedagogiska tänkande.

Vid sidan av Sjöstrands insatser får vi inte glömma Sixten Marklund, docent i pedagogik, och hans studier av Skolsverige 1950–1975 som publicerades i sex delar (Marklund 1980–1990), och pedagogen och skolforskaren Åke Islings väl tilltagna tvåbandsverk om det svenska obligatoriska skolväsendet (Isling 1980; Isling 1988). Till de viktigaste insatserna hör också de som utfördes i läroplanshistoria, vilka inkluderar Ulf P. Lundgrens *Att organisera omvärlden* (1978) och Tomas Englunds arbeten i den riktningen (se t ex Englund 1986). Donald Broady, utbildningssociolog och professor i pedagogik i Uppsala, har också lämnat stort avtryck på det utbildningshistoriska forskningsfältet som initiativtagare till det numera nordiska utbildningshistoriska nätverket, ledare för den Nationella forskarskolan i utbildningshistoria (2005-2011), huvudman för Fjärde nordiska utbildningshistoriska konferensen, och handledare till otaliga avhandlingar med historiska perspektiv.

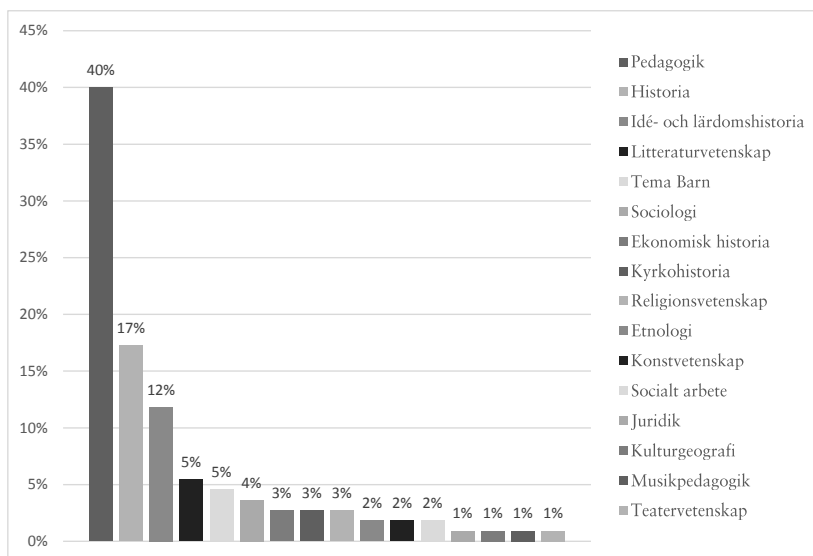
Till de mest anmärkningsvärda och banbrytande insatserna inom svensk utbildningshistoria hör Egil Johannsons, professor i pedagogik och sedermera professor i folkundervisningens historia vid Umeå universitet. Johannson avgörande bidrag baserades på att han tillhör en av de lyckliga få inom det utbildningshistoriska forskningsfältet som på ett tidigt stadium lyckats dra nytta av sociologiska begrepp, tekniska framsteg och ett unikt svenskt källmaterial. Med utgångspunkt från husförhörslängderna, och med hjälp av de nya

möjligheter till kvantitativa analyser som de tidiga datorerna medgav, kunde Johansson skapa ny kunskap om utvecklingen av läs- och skrivkunnighet hos den svenska befolkningen. Hans resultat ådrog sig stor internationell verksamhet, och hans kvantitativa metoder skapade också grundvalen för det som idag är Demografiska databasen vid Umeå universitet (Lindmark 1998).

Pedagogikämnets betydelse för forskningsområdet framgår kanske bäst av Esbjörn Larssons (2003) översikt över utbildningshistorisk forskning åren 1990–2003. Som figur 2 visar, så stod pedagogikämnet för 40 procent av de 110 avhandlingar som kategoriserades som utbildningshistoriska, följt av historia, idé- och lärdomshistoria samt litteraturvetenskap. Samtidigt som figuren visar på forskningsfältets bredd – utbildningshistoriska avhandlingar förekom inom ramen för 15 forskarutbildningsämnen – beskriver figuren också fältets koncentration. Tillsammans med pedagogik, stod historia och idé- och lärdomshistoria för mer än två tredjedelar (69 procent) av avhandlingarna.

Pedagogikämnets betydelse framgår också av konferenserna på området. Vid 2006 års nordiska pedagogikhistoriska konferens, som arrangerades av Lärarhögskolan i Stockholm, var närmare 70 procent av deltagarna representanter för pedagogikämnet och vid 2009 års konferens var fördelningen mellan pedagogiska discipliner (som inkluderade pedagogik, didaktik, pedagogiskt arbete) och historiska vetenskaper (historia, idéhistoria, ekonomisk historia etc.) jämn. Dessa delade tämligen lika på de närmare tre fjärdedelar av konferensdeltagarna som representerade dessa ämnen (Broady, Larsson & Westberg 2010). Från ett internationellt perspektiv är detta inte förvånande. William Richardsons genomgång av artiklarna i *History of Education* visar att närmare hälften (48 procent) av artiklarna i detta organ 1992–1996 var författade av forskare vid en pedagogisk institution (W. Richardson 1999, app. 9).

Figur 2. Utbildningshistoriska avhandlingar efter forskarutbildningsämne 1990–2002.

Källa: E. Larsson 2003, s 10. Figuren omfattar sammanlagt 110 avhandlingar.

Som framgår av Humes lag – en värdeteoretisk tes om förhållandet mellan värderingar och empiriska fakta formulerad av filosofen David Hume – så betyder inte det faktum *att* pedagogikämnet har spelat en viktig roll för den utbildningshistoriska forskningen att ämnet också *bör* göra det. Det tycks också finnas ett visst motstånd mot de historiska perspektivens plats i den pedagogiska forskningen, kanske framförallt hos debattörer som anser att pedagogikämnet i huvudsak ska ägna sig åt effektstudier och praktiskt tillämpbar forskning enligt en snäv definition (se t ex Enkvist 2017). Jag menar dock att det åtminstone finns tre skäl till att pedagogikämnet även fortsättningsvis bör spela en stor roll för den utbildningshistoriska forskningen.

För det första har denna forskning en direkt relevans för grundutbildningen, och den del av lärarutbildningen som pedagogikämnet ansvarar för. Som det noterades i den statliga utredningen *En hållbar lärarutbildning* (SOU 2008:109), så har blivande lärare ett stort behov av att kunna förstå skolans situation utifrån ett längre tidsperspektiv. Utredningen betonar också hur historiska kunskaper kan skapa en kritisk distans och en förståelse för de historiska sammanhangens betydelse för skolan och dess utformning. Utredningen konstaterar att ”[h]istoriska kunskaper borgar för en medvetenhet om sammanhangens betydelse och en kritiskt reflekterande öppenhet hos de blivande lärarna” (SOU 2008:109, s 194).

För det andra har pedagogikämnet en unik möjlighet till att bidra till den utbildningshistoriska forskningen. När andra discipliner ägnar sig åt utbildningens historia, riskerar utbildningen att reduceras till en sekundär fråga. Förenklat kan man säga att historiker studerar utbildningens historia för att förstå grundläggande samhällsutveckling, ekonomhistoriker för att förstå samhällsekonominns förändring, och idéhistoriker för att komma åt systematiska föreställningar om människa, samhälle och natur. För pedagogikämnet står i stället utbildningen i centrum. Pedagogikämnet studerar inte utbildning för att komma åt samhällsutvecklingen eller mekanismerna bakom ekonomisk tillväxt, utan för att utforska utbildningsfrågor, det vill säga sådant som exempelvis rör bildning, kommunikation, lärande och socialisation. För att säkerställa fortsatta historiska studier som sätter utbildningen i fokus, är pedagogikämnets insats följaktligen avgörande.

För det tredje bidrar de historiska perspektiven till den pedagogiska forskningen i en bredare mening (jfr Sjöstrand 1968, s 19–20; Englund 1988, s 81–82). Émile Durkheim, som tillträdde en professur i pedagogik vid Sorbonne 1906, tillhör en av de forskare som formulerat den utbildningshistoriska forskningens kunskapsbidrag särskilt kraftfullt när han hävdade de historiska perspektivens unika möjligheter.

Only history can penetrate under the surface of our present educational system; only history can analyse it; only history can show us of what element it is formed, on what conditions each of them depends, how they are interrelated; only history, in a word, can bring us to the long chain of causes and effects of which it is the result (Durkheim 1956, s 152–153).

Av detta citat framgår hur de historiska perspektiven är viktiga inte bara för de som är intresserade av historia i sig, utan även för pedagoger som huvudsakligen är intresserade av att förstås aspekter av samtidens utbildningsväsende. I sitt konstaterande bryter alltså Durkheim upp disciplinära distinktioner mellan historia och pedagogik som, inte minst mot bakgrund av den mångdisciplinära utbildningshistoriska forskningen, ofta framstår som ofruktbara.

Jag vill särskilt framhålla hur historiska perspektiv kan bidra med förklaringar. En beskrivning av den historiska process som ligger bakom undervisningens innehåll i exempelvis matematik kan ge en delförklaring till detta innehåll. Historiska perspektiv gör det också möjligt att diskutera betydelsen av olika faktorer. För att exempelvis kunna analysera hur en läroplan påverkat läromedlen i ett ämne, krävs en jämförelse mellan läromedlen före och efter läroplanen i

fråga. Ett historiskt perspektiv bidrar även med jämförelsepunkter som är belysande i andra avseenden. För att bättre förstå vad vi menar med demokratisk undervisning idag, så kan vi jämföra detta med det som var demokratisk undervisning för tio, femton eller femtio år sedan; vill man förstå dagens avreglerade läromedelsmarknad, och dess konsekvenser, kan den jämföras med läromedelsmarknaden under perioder av statlig läromedelsgranskning. Visserligen är det nog sant att det är svårt att lära sig av historien, men historien ger ändå tillgång till erfarenheter som vi kan använda oss av idag. Vill man exempelvis återinföra ordningsbetyget (se t ex DN 2014) finns det skäl att studera hur ordningsbetygen fungerade när de delades ut i läroverk och folkskola, och varför de sedermera avskaffades. Idylliserar man det tidiga 1900-talets parallellskolesystem, som stängde ute majoriteten av befolkningen från högre utbildning, behöver man läsa in sig på hur dess folkskolor och läroverk verkligen fungerade (jfr Prytz & Westberg 2016).

Det viktigaste skälet till att de historiska perspektiven behöver fortsätta att fylla en viktig roll i pedagogikämnet är dock, menar jag, att historien är omöjlig att undvika (jfr Foucault 2000, s 219) när man talar om pedagogik, undervisning, fostran eller utbildning. Historien finns ständigt närvarande när vi talar om utveckling, omvandling och förändring. För att pedagogikämnet på ett välgrundat sätt ska kunna uttala sig i sådana frågor, krävs historiska studier och goda kunskaper om det förflutna. Detta är särskilt viktigt mot bakgrund av dagens politiska debatt, där den historiska dimensionen är ständigt närvarande i diskussionen om skolans kris, fallande kunskapsnivåer och försämrade klassrumsdisciplin (Prytz & Westberg 2016).

Framtidens utbildningshistoria

Läroverksutbildaren Robert H. Quick beklagade, efter att ha hållit sin första föreläsning i Cambridge för blivande lärare i oktober 1879, att ämnet utbildningshistoria var ”utterly despised by the University”, att ingen visste något om utbildningens historia, och ingen ville veta något (se citat och referat i Armytage 1989, s 47). Som framgått ovan, så har detta förändrats. Det finns olika åsikter om var den utbildningshistoriska forskningen egentligen hör hemma, och hur den ska bedrivas, men att utbildningshistorisk forskning bör bedrivas råder det inte längre någon tvekan om.

Vad ska då framtidens utbildningshistoria ägnas åt? Om detta har det skrivits mycket, framförallt under 1970- och 1980-talen när denna fråga vara var brännande för många. Det finns de som ägnat

sig åt att beskriva övergripande teman som kräver ytterligare studier. Den engelske historikern Asa Briggs lade till exempel tonvikten vid sju övergripande områden: den lokala, den internationellt komparativa, den kvantitativa, den sociala, den politiska, den intellektuella och kulturella utbildningens historia (Briggs 1989). En annan engelsk historiker, Lawrence Stone, förespråkade å sin sida studier av utbildning i relation till arbetsmarknaden, ekonomin och demografiska strukturer (W. Richardson 1999, s 136). För svensk del har Gunnar Richardson (1981) hävdade behovet av fler studier av effekterna av utbildningens mål och syften, samt frågor kring utbildningsväsendets struktur och yttre organisation (exempelvis studier av relationen mellan olika utbildningsinstitutioner), utbildningsväsendets inre organisation, utbildningens innehåll och verksamhetsformer, rekryteringen till högre studier, utbildning och arbetsliv, samt skolans lokala utveckling.

Får jag avsluta denna föreläsning med några egna önskemål, så skulle de i kortform vara följande:

1) Den utbildningshistoriska forskningen bör behålla och utveckla sin kritiska udd. I kontrast till berättelser om det ständiga framsteget, kan god utbildningshistorisk forskning visa att historien tar många och ofta oväntade vägar. Med sitt fokus på att förstå och förklara det förlutna kommer den historiskt intresserade oundvikligen att punktera storslagna myter om pedagogiska pionjärer och hjältar, eftersom de till sina handlingar och förmågor också bara var människor. I kontrast till politiska beskrivningar av stora insatser och viktiga förändringar, kommer utbildningshistorikern oundvikligen att komplicera berättelsen och visa att verkligheten ofta följer vägar som tydligt skiljer sig från politikens, och att beslut långt ifrån alltid togs på goda grunder, eller med goda motiv.

Med ett sådant intresse för hur saker faktiskt skett, får det historiska intresset ofta en cynisk, skeptisk eller illusionslös karaktär som jag uppskattar. Använder man sig av Friedrich Nietzsche behöver detta inte innebära att man antar att allt mänskligt liv utmärks av att det ”vill bedrägeri, det lever av bedrägeri” (Nietzsche 2000, s 14), även om det onekligen vore en intressant utgångspunkt. Snarare baseras utbildningshistorikerns praktik på Nietzsches beskrivning av människans liv och leverne som något ”mänskligt, alltförmänskligt” (Nietzsche 2000, s 13). Jag tycker att detta är en viktig aspekt av de historiska studierna. Naturvetenskapen har för länge sedan övergett tanken på *intelligent design*, och det bör även utbildningshistorikern göra. Oavsett de goda föresatser som faktiskt finns, bör denna forskning vara medveten om att det som sker (vare sig i våra egna liv, eller i historien) inte alltid är det som man vill. Friedrich Engels formulerade

detta som att eftersom historien är resultatet av konflikter mellan olika viljor, så är resultatet som det heter i den engelska översättning, ”something that no one wanted” (Engels 2006, s 72).

Sådana utgångspunkter får konsekvenser för historieskrivningen. Den innebär att den historiska analysen visar att människor inte varit så goda som de påstår sig vara, att orsakerna inte var de man trodde, att motiven var andra och inte lika välmenande som vi antagit, att reformer fick andra effekter än vad som avsågs, och att historien är, liksom allas våra liv, full av återkommande små och stora misstag. Marc Depaepe, professor vid fakulteten för psykologi och utbildningsvetenskaper i Leuven (Belgien), har därför noterat att historiker inte är de bästa talarna vid jubileer eller fester, eftersom historiker sällan kan berätta de upplyftande historier som sådana tillfällen kräver (Depaepe 2010b, s 29).

2) Den utbildningshistoriska forskningen bör behålla och stärka sin bredd. Den får inte riskera att stelna i en form, och endast exempelvis begränsa sig till utbildningens politiska och organisatoriska historia. Inte minst klassrummets historia kräver ökade insatser. Trots att undervisningens innehåll behandlats av bland annat läromedelsstudier, har de centrala processerna i klassrummet i allt för stor utsträckning lämnats utanför analysen. Detta är kanske inte så konstigt. Oavsett om man vill studera klassrumsverklighetens förändring under sent 1800-tal eller tidigt 2000-tal så är detta uppgifter som ställer forskaren inför utmanande metodproblem. Klassrummet har följaktligen beskrivits som ”the black box of schooling” inom utbildningshistorisk forskning (Braaster, Grosvenor & del Mar del Pozo Andrés 2011, 12). Detta är inte desto mindre en central inomvetenskaplig fråga.

3) De historiska analyserna av utbildning bör fortsätta att utvecklas i riktning mot fler och allt komplexare kontexter. Det är sannolikt så, som Bengt Sandin hävdar, att det fortfarande finns en tendens till att utbildningsförändringar reduceras till en konsekvens av medvetna strategier, politiska beslut eller ideologiska ställningstaganden (Sandin 2003), eller enbart relateras till mycket generella samhällskontexter som det kapitalistiska samhällets framväxt, efterkrigstidens välfärds-samhälle eller det postmoderna samhället. Det kan därför finnas skäl att pröva andra förhållningssätt, där man exempelvis medvetet strävar efter att skriva utbildningens historia ”with the politics left out” (jfr definitionen av socialhistoria i Hobsbawm 1971, s 21). I stället för en politisk kontext, skulle en sådan forskning i första hand placera

utbildningen i de många och komplexa sociala, ekonomiska, tekniska, kulturella, och politiska sammanhang där utbildningen hör hemma. Bland de kontexter som jag vill uppmärksamma hör såväl den lokala som den internationella. Studier av den lokala nivån är sannolikt avgörande för att kunna lämna studiet av utbildningsreformers visioner, för att i stället studera reformernas genomslag och utbildningsväsendets faktiska utveckling. Jag hoppas också att vi i Örebro kan fortsätta att utvecklas till ett starkare säte för jämförande pedagogik (*comparative education*) som uppmärksammar den internationella kontexten. Det skulle vara en jämförande forskning som inte enbart ägnade sig åt jämförelser på nationell nivå, utan även placerade regionala och lokala fenomen i ett vidare internationellt sammanhang.

Jag vill särskilt uppmärksamma den ekonomiska kontexten, som ofta negligerats av utbildningshistoriker, kanske för att de upplevt ämnet som torrt och tråkigt, eller för att det framstått som främmande för undervisningens karaktär (Kaestle & Vinovskis 1980; Caruso 2015). Ämnet är dock för viktigt för att överlämnas till ekonomerna. Ekonomi handlar ju inte bara om kronor och ören, utan om hur ett ekonomiskt tänkande påverkar både styrningen av skolan, och lärares verksamhet. Som Donald Warren, professor i utbildningshistoria, påpekat, så baseras pedagogiska ståndpunkter alltid på övervägningar kring hur mycket och för vilket syfte som resurser ska spenderas. Frågor om skolfinansiering säger därför mycket om vad ett samhälle eftersträvar, inte ansåg sig ha råd med, eller inte brydde sig om. På gott och ont avslöjar alltså ekonomiska frågor pedagogiska visioner, avsikter och planering, och gör det möjligt att avslöja retorik för vad det är (Warren 2003, s 405).

4) Jag är visserligen en varm förespråkare av utbildningshistoriska studier av äldre tider. Vi ska inte offra studier av det tidigmoderna skolväsendet, eller överge studiet av 1800-talets och det tidiga 1900-talets utbildningsrevolutioner. Detta motsäger dock inte att historiska perspektiv kan göra stor nytta vid studiet av mer samtida fenomen. Det är kanske till och med som metod eller perspektiv på samtida skeenden som historiska studier kan göra störst nytta. Forskningen utgår i sådana fall inte från forskarens historiska intressen, och behöver inte nödvändigtvis placera in studierna i ett utbildningshistoriskt forskningsfält. I stället blir helt enkelt studiet av förändring ett sätt att besvara frågor av didaktisk eller pedagogisk karaktär.

5) Slutligen vill jag slå ett slag för studiet av förskolan och dess historia. En översikt över förskolans historieskrivning (se t ex Westberg 2011), visar att förskolans historia länge var negligerad. Kevin Brehony

(2006), professor i de yngre åldrarna, menade att en delförklaring till detta är att förskolan i stor utsträckning varit en verksamhet dominerad av kvinnor. Det finns dock, som Brehony noterade, sannolikt även andra skäl. Trots ett ökat intresse för kvinno- och genushistoria, förblev förskolans och de yngre åldrarnas historia tämligen outhärdad fram till tidigt 2000-tal. Det finns dock många skäl att ägna sig åt förskolans historia. Sett till utbildningsväsendet som helhet, så har förskolan i många länder genomgått en anmärkningsvärd utveckling från 1960-talet och framåt som gör den väl värd att studera närmare. Den svenska förskolesektorns omfattning och unika särställning i ett internationellt sammanhang innebär också att den är av ett särskilt intresse.

Trots att förskoleforskningen expanderat, och att vi vet allt mer om förskolans styrdokument, förskolornas pedagogiska verksamhet samt förskollärarna och deras historia, är det mycket som kvarstår att göra. Det är anmärkningsvärt att vi vet relativt mycket om hur elitskikt använt förskolan under 1800-talet med syfte att fostra underklassen (se t ex Holmlund 1996), men så lite om hur denna grupp har använt förskolan under de senaste tjugo åren. Mer forskning behövs också om marknadsifieringen av förskolesektorn, inte minst om hur denna förändring fungerat i praktiken. Fortfarande har forskningen inte närmare berört frågor kring huruvida privata förskolor är, som frågan krasst formuleras i en norsk rapport, ”Gullgravning i sandkassa?” (Lunder 2011). Konsekvenserna av införandet av barnomsorgsgarantin 1995, förskoleklassen 1997 och maxtaxan 2002–2002 kräver också fortsatta studier.

Detta behov av fortsatt forskning om förskolans historia talar onekligen om orättvisor och ojämlikhet, och säger något om förskolans status. För forskare har dock även detta moln en silverkant. Glädjande för mig som tillträdande professor i pedagogik med inriktning mot förskolan och de yngre åldrarna, är att det fortfarande finns mycket kvar för mig att ägna mig åt.

Not

1. Med edukationsprocessen avsåg Sjöstrand ”fortgående målriktad påverkan på människor, varigenom man med effektivast möjliga metoder formar och omformar henne i överensstämmelse med de värderingar, som ligger bakom de olika målföreställningar från tid till tid, från land till land och från kultur till kultur” (Sjöstrand 1972, s 17).

Referenser

- 6NUK (2015): Sjätte nordiska utbildningshistoriska konferensen - tvärvetenskapliga perspektiv. Hämtad från <http://int.blasenh.uu.se/utbildningshistoria15/>
- Ajagán-Lester, Luis (2000): *"De Andra": Afrikaner i svenska pedagogiska texter (1768–1965)*. Stockholm: HLS.
- Andersson, Inger (1986): *Läsning och skrivning: En analys av texter för den allmänna läs- och skrivundervisningen 1842–1982*. Umeå: Umeå universitet.
- Armytage, W. H. G. (1989): The place of the history of education in training courses for teachers. I Peter Gordon & Richard Szepter, red: *History of Education: The Making of a Discipline*, s 47–54. London: The Woburn Press.
- Bailyn, Bernard (1972): *Education in the Forming of American Society: Needs and Opportunities for Study*. New York: W W Norton & Company.
- Berg, Anne; Larsson, Esbjörn; Michaëlsson, Madeleine; Westberg, Johannes & Åkerlund, Andreas (2017): Förord. I Anne Berg, Esbjörn Larsson, Madeleine Michaëlsson, Johannes Westberg & Andreas Åkerlund red: *Utbildningens revolutioner: Till studiet av utbildningshistorisk förändring*, s 9–11. Uppsala: Uppsala Studies of History and Education.
- Björk, Michael (2002): *Upplösningens dialektik: Bildningsmål och politisk modernitet i Sverige kring sekelskiftet 1900*. Eslöv: Symposion.
- Björk, Ragnar (1992): Utbildningsforskning som historisk analys. I Staffan Selander, red: *Forskning om utbildning. En antologi*, s 331–346. Stockholm: Symposion.
- Boman [Bergström], Ylva (2002): *Utbildningspolitik i det andra moderna: Om skolans normativa villkor*. Örebro: Studies in Education 4.
- Braaster, Sjaak; Grosvenor, Ian & del Mar del Pozo Andrés, María (2011): Opening the black box of schooling: Methods, meanings and mysteries. I Sjaak Braaster, Ian Grosvenor & María del Mar del Pozo Andrés, red: *Black Box of Schooling: A Cultural History of the Classroom*, s 9–19. Brussels: Peter Lang.
- Brehony, Kevin (2006): Early years education: Some froebelian contributions. *History of Education* 35(2), 167–172.
- Briggs, Asa (1989): The study of the history of education. I Peter Gordon & Richard Szepter, red: *History of Education: The Making of a Discipline*, s 160–175. London: The Woburn Press.

- Broady, Donald; Larsson, Esbjörn & Westberg, Johannes (2010):
 Utbildningens sociala och kulturella historia: En översikt. I
 Esbjörn Larsson & Johannes Westberg, red: *Utbildningens
 sociala och kulturella historia: Meddelanden från den fjärde
 nordiska utbildningshistoriska konferensen*, s 9-19. Uppsala:
 Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi.
- Bruno-Jofré, Rosa (2014): History of education in Canada:
 Historiographic “turns” and widening horizons. *Paedagogica
 Historica* 50(6), 774–785.
- Böhm, Winfried (1995): *Theorie und Praxis: Eine Einführung in das
 pädagogische Grundproblem*. Würzburg: Königshausen & Neuman.
- Börjesson, Mattias (2016): *Från likvärdighet till marknad: En studie
 av offentligt och privat inflytande över skolans styrning i svensk
 utbildningspolitik 1969–1999*. Örebro: Studies in Education 52.
- Carls, Lina (2004): *Våp eller nucka? Kvinnors högre studier och
 genusdiskursen 1930–1970*. Lund: Lunds universitet.
- Caruso, Marcelo (2015): Why do finance? a comment about
 entanglements and research in the history of education. *Nordic
 Journal of Educational History* 2(1), 141–149.
- Depaepe, Marc (2004): How should the history of education be
 written? Some reflections about the nature of the discipline
 from the perspective of the reception of our work. *Studies in
 Philosophy and Education* 23(5), 333–345.
- Depaepe, Marc (2010a): The Ten Commandments of Good
 Practices in History of Education Research. *Zeitschrift für
 pädagogische Historiographie* 16, 31–49.
- Depaepe, Marc (2010b): Utbildningshistoria som
 forskningsområde: Några historiografiska, teoretiska och
 metodologiska synpunkter. I Esbjörn Larsson & Johannes
 Westberg, red: *Utbildningens sociala och kulturella historia:
 Meddelanden från den fjärde nordiska utbildningshistoriska
 konferensen*, s 21-37. Uppsala: Forskningsgruppen för
 utbildnings- och kultursociologi.
- DN. (2014, 2014-08-24). Alliansen vill införa ordningsbetyg.
Dagens Nyheter. Hämtad från [http://www.dn.se/nyheter/politik/
 alliansen-vill-infora-ordningsbetyg/](http://www.dn.se/nyheter/politik/alliansen-vill-infora-ordningsbetyg/)
- Donato, Ruben & Lazerson, Marvin (2000): New directions
 in American educational history: Problems and prospects.
Educational Researcher 29(8), 4–15.
- Durkheim, Emile (1956): *Education and Sociology*. The Free Press:
 New York.
- Egidius, Henry (2009): *Pedagogik för 2000-talet*. Stockholm:
 Natur & kultur.

- Eklof, Ben (1986): *Russian Peasant Schools: Officialdom, Village culture, and Popular Pedagogy, 1861–1914*. Berkeley: University of California Press.
- Engels, Friedrich (2006): Letters to Joseph Bloch. I John Storey, red: *Cultural Theory and Popular Culture: A Reader*, s 71–72. Harlow: Pearson.
- Englund, Tomas (1981): *Perspektiv på svensk skolutveckling under 1900-talet utifrån skolreformerna 1918/19: Skolan som ideologisk statsapparat i den borgerliga demokratin*. Mölndal: Pedagogiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Englund, Tomas (1986a): *Curriculum as a Political Problem: Changing Educational Conceptions, with Special Reference to Citizenship Education*. Lund: Studentlitteratur.
- Englund, Tomas (1986b): *Samhällsorientering och medborgarfostran i svensk skola under 1900-talet*. Uppsala: Pedagogisk forskning i Uppsala 65/66.
- Englund, Tomas (1988): Om nödvändigheten av läroplanshistoria. I Gunnar Richardson, red. *Utbildningshistoria 1988*, s 74–86. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Englund, Tomas (1990): Pedagogisk historieforskning och utbildningshistoria – en introduktion. I Tomas Englund, red: *Politik och socialisation: Nyare strömningar i pedagogikhistorisk forskning*, s 1–11. Uppsala: Uppsala universitet.
- Enkvist, Inger (2017): Forskningen som är en del av problemet. *Svenska Dagbladet*, 16/7 2017.
- Fishman, Sterling (1989): Review: The history of childhood and the history of education. *History of Education Quarterly*, 29(1), 109–114.
- Florin, Christina (1987): *Kampen om katedern: Feminiserings- och professionaliseringsprocessen inom den svenska folkskolans lärarkår 1860–1906*. Umeå: Almqvist & Wiksell International.
- Folke-Fichtelius, Maria (2008): *Förskolans formande: Statlig reglering 1944–2008*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Foucault, Michel (2000): *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. London: Routledge.
- Franklin, Barry (1999): Review essay: The state of curriculum history. *History of Education* 28(4), 459–476.
- Gordon, Peter & Szreter, Richard (1989): Introduction. I Peter Gordon & Richard Szreter, red: *History of Education: The Making of a Discipline*, s 1–18. London: Woburn Press.
- Gross, Steven Jay (1999): Review: The emergence of the common school in the U. S. countryside. *History of Education Quarterly* 39(4), 492–493.

- Gullberg, Eva (2004): *Det välnärda barnet: Föreställningar och politik i skolmältidens historia*. Stockholm: Carlsson.
- Göhl-Muigai, Ann-Kristin (2004): *Talet om ansvar i förskolans styrdokument 1945–1998: En textanalys*. Örebro: Studies in Education 8.
- Hall, B. Rudolf (1933): *Kortfattad undervisningshistoria: Lärobok, repetitorium och kompletteringskurs*. Stockholm: Norstedt.
- Harrigan, Patrick J. (1986): A comparative perspective on recent trends in the history of education in Canada. *History of Education Quarterly* 26(1), 71–86.
- Hartman Söderberg, Ingrid (2003): "Vidunder till kvinnor": *Sju systrar som pionjärer i yrkesliv och offentlighet 1860–1935*. Örebro: Örebro universitet.
- Herbst, Jurgén (1999): The history of education: State of the art at the turn of the century in Europe and North America. *Paedagogica Historica* 35(3), 737–747.
- Hobsbawm, Eric (1971): From social history to the history of society. *Daedalus* 100(1), 20–45.
- Holmlund, Kerstin (1996): *Låt barnen komma till oss: Förskollärarna och kampen om småbarnsinstitutionerna 1854–1968*. Umeå: Umeå universitet.
- Hultén, Magnus (2008): *Naturens kanon: Formering och förändring av innehållet i folkskolans och grundskolans naturvetenskap 1842–2007*. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hägglund, Kent (2001): *Ester Boman, Tyringe helpension och teatern: Drama på en reformpedagogisk flickskola 1909–1936*. Stockholm: HLS förlag.
- Isling, Åke (1980): *Kampen för och mot en demokratisk skola del 1. Samhällsstruktur och skolorganisation*. Stockholm: Sober förlag.
- Isling, Åke (1988): *Det pedagogiska arvet: Kampen för och mot en demokratisk skola del 2*. Stockholm: Sober förlag.
- Jarausch, Konrad (1986): The old 'new history of education': A German reconsideration. *History of Education Quarterly* 26(2), 225–241.
- Johansson, Egil (1972): *En studie med kvantitativa metoder av folkundervisningen i Bygdeå socken 1845–1873*. Umeå: Umeå universitet.
- Johansson, Ulla (1987): *Att skolas för hemmet: Trädgårdsskötsel, slöjd, huslig ekonomi och nykterhetsundervisning i den svenska folkskolan 1842–1919 med exempel från Sköns församling*. Umeå: Umeå universitet.

- Kaestle, Carl F. & Vinovskis, Maris A. (1980): *Education and Social Change in Nineteenth-Century Massachusetts*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Labaree, David (1987): Politics, markets, and the compromised curriculum. *Harvard Educational Review* 57(4), 483–495.
- Landquist, John (1941): *Pedagogikens historia*. Lund: Gleerup.
- Larsson, Esbjörn (2003): *Inventering av utbildningshistorisk forskning vid svenska lärosäten*. Uppsala: Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi.
- Larsson, Germund (2011): *Kunskapens källa: En guide till läroverksarkiv med föregångare vid Landsarkivet i Uppsala*. Uppsala: SEC.
- Lengborn, Thorbjörn (1976): *En studie i Ellen Keys pedagogiska tänkande främst med utgångspunkt från "Barnets århundrade"*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Lindberg, Berit (2000): *Kvinnor – vakna, våga! En studie kring pedagogen och samhällsvisionären Honorine Hermelin Grønbech*. Lund: Lunds universitet.
- Lindberg, Leif & Berge, Britt-Marie, red (1988): *Pedagogik som vetenskap – vetenskap som pedagogik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindmark, Daniel (1992): Kunskapskraven i den framväxande folkskolan. I Egil Johansson & Stig G. Nordström, red: *Utbildningshistoria 1992*, s 77–116. Uppsala: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Lindmark, Daniel (2003): Literacy, text, practice, and culture: Major trends in the Umeå history of education research group, 1972–2002. *Interchange* 34(2/3), 153–178.
- Lindmark, Daniel (2015): Educational history in the Nordic region: Reflections from a Swedish perspective. *Espacio, Tiempo y Educación* 2(2), 7–22.
- Lindmark, Daniel, red (1998). *Alphabeta varia: Orality, reading and writing in the history of literacy: Festschrift in honour of Egil Johansson on the occasion of his 65th birthday, March 24, 1998*. Umeå: Department of Religious Studies.
- Lorentz, Hans (2007): *Talet om det mångkulturella i skolan och samhället: En analys av diskurser om det mångkulturella inom utbildning och politik åren 1973–2006*. Lund: Lunds universitet.
- Lundgren, Ulf P (1978): *Att organisera omvärlden: En introduktion till läroplansteori*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- Lundquist Wanneberg, Pia (2004): *Kroppens medborgarfostran: Kropp, klass och genus i skolans fysiska fostran 1919–1962*. Stockholm: Stockholms universitet.

- Marklund, Sixten (1980–1990): *Skolsverige 1950–1975 del 1–6*. Stockholm: Liber.
- McCulloch, Gary (2011): *The Struggle for the History of Education*. London: Routledge.
- Melldahl, Andreas (2015): *Utbildningens värde: Fördelning, avkastning och social reproduktion under 1900-talet*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Nietzsche, Friedrich (2000): *Mänskligt, alltförmänskligt: En bok för fria andar*. Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförlag Symposion.
- Nordin, Thor (1973): *Växelundervisningens allmänna utveckling och dess utformning i Sverige till omkring 1830*. Stockholm: Föreningen för svensk undervisningshistoria.
- Nydahl, Erik (2010): *I fyrkens tid: Politisk kultur i två ångermanländska landskommuner 1860-1930*. Sundsvall: Mittuniversitetet.
- Petterson, Lars (1992): *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham: Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860*. Uppsala: Almqvist & Wiksell International.
- Petterson, Lars (2003): Pedagogik och historia: En komplicerad förbindelse. I Staffan Selander, red: *Kobran, nallen och majjen: Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, s 359-373. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Prytz, Johan (2007): *Speaking of Geometry: A study of Geometry Textbooks and Literature on Geometry Instruction for Elementary and Lower Secondary Levels in Sweden, 1905–1962, with a Special Focus on Professional Debates*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Prytz, Johan & Westberg, Johannes (2016): Nostalg och konkretion i skoldebatten. *Kvartal*. Hämtad från <http://kvartal.se/artiklar/nostalg-och-konkretion-i-skoldebatten>
- Richardson, Gunnar (1963): *Kulturkamp och klasskamp: Ideologiska och sociala motsättningar i svensk skol- och kulturpolitik under 1880-talet*. Göteborg: Akademiförlaget.
- Richardson, Gunnar (1980): Är pedagogikhistorien bortglömd? *Tvärsnitt: Humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning* 2(3), 34–48.
- Richardson, Gunnar (1981): Behövs en strategi för utbildningshistorisk forskning? *Historisk tidskrift* 101(2), 131–146.

- Richardson, Gunnar (1984): *Utbildningshistorisk forskning: Problem, källmaterial, metodik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell international.
- Richardson, William (1999): Historians and educationists: The history of education as a field of study in post-war England. Part II: 1972–96. *History of Education* 28(2), 109–141.
- Rimm, Stefan (2011): *Vältalighet och mannafostran: Retorikutbildningen i svenska skolor och gymnasier 1724–1807*. Uppsala: Stefan Rimm/Studies in Education 32.
- Ringarp, Johanna, red (2017): *25 år av skolreformer: Vittnesseminarium om skolans kommunalisering och friskolereformen*. Södertörn: Södertörns högskola.
- Rogers, Rebecca (2014): Paedagogica Historica: Trendsetter or follower? *Paedagogica Historica* 50(6), 717–736.
- Román, Henrik; Hallsén, Stina; Nordin, Andreas & Ringarp, Johanna (2015): Who governs the Swedish school? Local school policy research from a historical and transnational curriculum theory perspective. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*(1), 81-94.
- Sandahl, Björn (2005): *Ett ämne för alla? Normer och praktik i grundskolans idrottsundervisning 1962–2002*. Stockholm: Carlsson.
- Sandin, Bengt (1986): *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan: Folkundervisning och barnuppföstran i svenska städer 1600–1850*. Lund: Arkiv.
- Sandin, Bengt (2003): Skolan, barnen och samhället - i ett historiskt perspektiv. I Staffan Selander, red: *Kobran, nallen och majjen: Tradition och förnyelse i svensk skola och skolforskning*, s 55–69. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.
- Schånberg, Ingela (2001): *Genus och utbildning: Ekonomisk-historiska studier i kvinnors utbildning ca 1870–1970*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Silver, Harold (1983): *Education as History: Interpreting Nineteenth- and Twentieth-Century Education*. New York: Methuen & Co.
- Sjöstrand, Wilhelm (1941): *Grunddragen av den militära undervisningens uppkomst- och utvecklingshistoria i Sverige till år 1792*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Sjöstrand, Wilhelm (1954–1966): *Pedagogikens historia 1–4*. Lund: Gleerup.
- Sjöstrand, Wilhelm (1968): *Pedagogiska grundproblem i historisk belysning*. Lund: Gleerup.

- Sjöstrand, Wilhelm (1972): *Källkritiska problem inom pedagogisk och historisk forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Sjöstrand, Wilhelm (1973): *Freedom and Equality as Fundamental Educational Principles in Western Democracy from John Locke to Edmund Burke*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- SOU 2008:109. *En hållbar lärarutbildning: betänkande*. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- Sparrlöf, Göran (2007): "Vi manliga lärare": *Folkskolans lärare och lärarinnor i kamp om löner och arbetsområden 1920–1963*. Linköping: Linköpings universitet.
- Sturm, Johan C. & Groenendijk, Leendert F. (1999): On the use and abuse of great educators: The case of Comenius in the Low Countries. *Paedagogica Historica* 35(1), 110–124.
- Svensson, Lennart (2017): Pedagogik. *Nationalencyklopedin*. Malmö: NE Sverige.
- Tallberg Broman, Ingegerd (1991): *När arbetet var lönen. En kvinnohistorisk studie av barnträdgårdsledarinnan som folkuppföstrare*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Tallberg Broman, Ingegerd (1995): *Perspektiv på förskolans historia*. Lund: Studentlitteratur.
- Tellgren, Britt (2008): *Från samhällsmoder till forskarbehörig lärare: Kontinuitet och förändring i en lokal förskollärarutbildning*. Örebro: Örebro universitet.
- Tyack, David (1983): Foreword. I Harold Silver, red: *Education as History: Interpreting Nineteenth- and Twentieth-Century Education*, s ix-xiii. New York: Methuen & Co.
- Warren, Donald (2003): Beginnings again: Looking for education in American histories. *History of Education Quarterly* 43(3), 393–409.
- Westberg, Johannes (2008): *Förskolepedagogikens framväxt: Pedagogisk förändring och dess förutsättningar, ca 1835–1945*. Uppsala: Uppsala universitet.
- Westberg, Johannes (2010): Utbildningshistoriska konferensen i Utrecht, 26-29 augusti 2009. *Historisk tidskrift* 130(1), 182–184.
- Westberg, Johannes (2011): Förskolans historia. En introduktion till ett växande forskningsfält. I Johannes Westberg, red: *Förskolans aktörer: Stat, kår och individ i förskolans historia*, s 5–22. Uppsala: Swedish Science Press.
- Westberg, Johannes (2014): *Att bygga ett skolväsende: Folkskolans förutsättningar och framväxt 1840–1900*. Lund: Nordic Academic Press.

- Wickström, Lars (2011): *Skolväsendets källor: En vägledning till skolforskning i Riksarkivet*. Stockholm: Riksarkivet.
- Vilkuna, Kustaa (2010): Cygnaeus and his reputation. I Aki Rasinen & Timo Rissanen, red: *In the Spirit of Uno Cygnaeus – Pedagogical Questions of Today and Tomorrow*, s 7–16. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Yanes-Cabrera, Cristina; Meda, Juri & Viñao, Antonio, red (2016): *School Memories: New Trends in the History of Education*. Cham: Springer.

